

БРАЖНИК ПРОЗЕРПІНА*Proserpinus proserpina* (Pallas, 1772)**Таксономічна належність**

Клас — Комахи (Insecta), ряд — Лускокрилі (Lepidoptera), родина — Бражники (Sphingidae). Один з 7 видів голарктичного роду, єдиний представник роду у фауні України.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

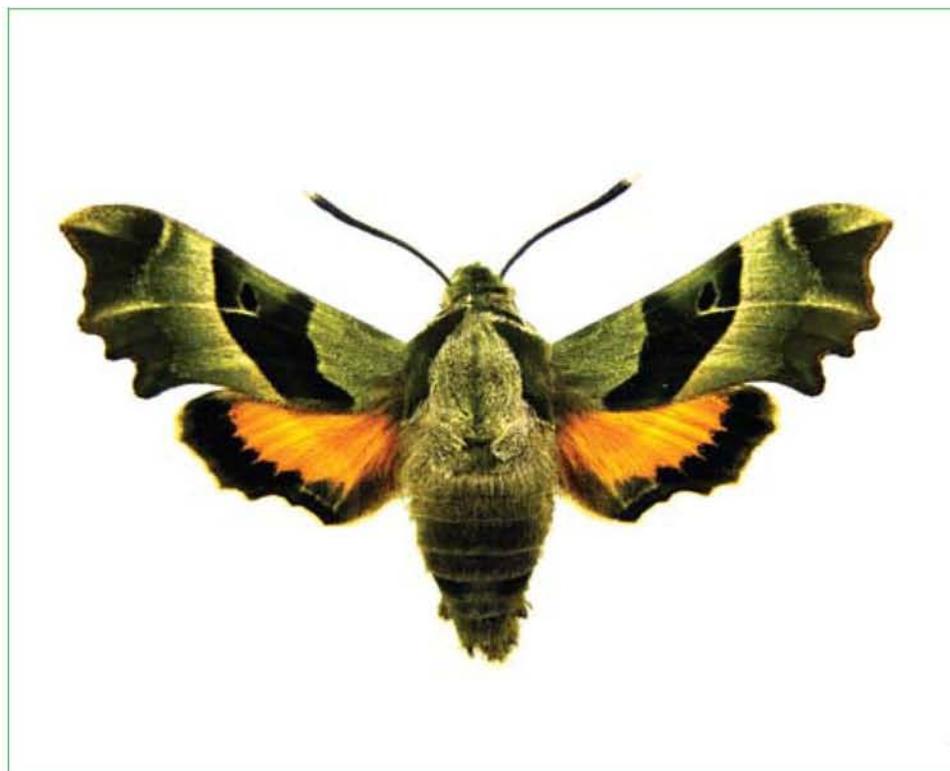
Центральна, Пд. та Пд.-Сх. Європа, Пд. Урал, Кавказ та Закавказзя, Зх. та частково Центрально-Азія, Казахстан. В Україні зустрічається майже повсюдно.

Чисельність і причини її зміни

Рідкісний. Здебільшого зустрічаються лише поодинокі особини. Причини зменшення чисельності: знищення природних біотопів, застосування пестицидів, випалювання трав.

Особливості біології та наукове значення

Зустрічається на узліссях та лісових галявинах, ярах з чагарниками, рідколіссях, на лісових просіках, різнотравних луках, у степах, на пустирищах, узбіччях доріг тощо. Протягом року розвивається 1 генерація. Літ імаго триває з середини травня до червня, метелики активні у сутінках та вночі, живляться

нектаром квітів. Гусінь розвивається з липня до серпня–вересня на онагрових та плакунових (плакун верболистий, зніт, енотера). Лялечки зимують у ґрунті.

Морфологічні ознаки

Розмах крил — 34–39 мм. Статевий диморфізм невиразний. Метелик з товстим кремезним тілом та порівняно невеликими крилами. Зовнішній край крил хвилястий. Передні крила сірувато- або брунатно-зелені з широким затемненням біля краю та широкою темно-зеленою смугою посередині. Задні крила вохристо-жовті з брунатно-чорною облямівкою вздовж краю. Тіло сіро-зелене. Черевце з щіточкою на кінці з брунатно-зелених видовжених лусочок.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Як компонент біоценозу пасивно охороняється у заповідниках Степу та Лісостепу України, зокрема у Українському степовому та Луганському ПЗ. Доцільним є створення ентомологічних заказників у місцях постійного перебування виду. Додаток II Бернської конвенції.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації.

Шелюжко, 1941; Freina, Witt, 1987; Будашкин, Ефетов, 1989; Ефетов, Будашкин, 1990; Плющ, Шешурак, 1997; Danner, Eitschberger, Surholt, 1998; Хлус, Чередарик, Скільський, Череватов, 2002; Кравченко, Кравченко, 2005; Канарський, 2006; Leraut, 2006; Masek et al., 2007; Котенко та ін., 2008. Особисті повідомлення Гонтаренка, Андрущенко, Бідичака, Ботмана, Герасімова, Голобородька, Дем'яненка, Ковальчука, Муленка, Паламарчука, Романіва, Рутьяна, Троценка, Шешурак.

Автори: І.Г. Плющ, В.Ю. Раєвський
Фото: В.О. Корнєєв

БРАЖНИК ПІВДЕННИЙ МОЛОЧАЙНИЙ

Hyles nicaea (De Prunner, 1798)

Таксономічна належність

Клас — Комахи (Insecta), ряд — Лускокрили (Lepidoptera), родина — Бражники (Sphingidae). Один з 5 видів роду у фауні України, де представлений підвидом *H. n. orientalis* (Austaut, 1905).

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. Африка, Пд. Європа, Кавказ, Закавказзя, Мала та Передня Азія, Близький Схід, гірські райони Центральної Азії, Пд. Алтай, Афганістан, Китай, Пн.-Зх. Індія. В Україні зустрічається в Криму.

Чисельність і причини її зміни

На початку ХХ ст. був ширше розповсюджений на Кримському п-ві: постійно існували чисельні популяції у багатьох локалітетах переважно зх. Криму. В останні роки у Криму знайдений в Зує та на Тарханкутському п-ві. На Тарханкуті зараз існує у вигляді досить стабільної та територіально поширеної колонії, значних коливань чисельності колонії не зареєстровано: від 1–2 до 5–6 особин за ніч обліків на світлопастку. Причини зменшення чисельності: не з'ясовані. Ймовірно, ці зміни викликані частково природними процесами (довгостроковим періодом відносної аридизації клімату). На сучасний стан виду у Криму негативно впливає господарська діяльність на Тарханкутському п-ві, особливо природоруйнуюча.

Особливості біології та наукове значення

Мешкає у гірсько-ксерофітних та петрофітно-степових біотопах. У Криму дає 1 повну та 1 часткову генерацію на рік. Літ імаго у червні–липні та серпні–вересні, активний увечері та переважно наприкінці ночі. Гусінь живиться листям молочаю жорсткого, молочаю скельного та молочаю Сергєєвського. Залюлькування у ґрунті, зимує лялечка.

Морфологічні ознаки

Розмах крил — 80–110 мм. За візерунком крил метелик дуже схожий на бражника молочайного (*Hyles euphorbiae*), але відрізняється від нього значно більшими розмірами і тим, що навскісна зовнішня темна смуга на передніх крилах у молочайного бражника

рівномірно розширюється від переднього до заднього краю крила, а у південного молочайного бражника вона вузька і тільки біля заднього краю крила різко розширюється, утворюючи трикутник.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Тарханкутському ландшафтному заказнику у комплексі з іншими видами. Для збереження виду у Криму доцільно створити на цій території Тарханкутський ПЗ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації.

Грумм-Гржимайло, 1882; Плигинский, 1929; Ефетов, Будашкин, 1990; Pittaway, 1993; Ефетов, 1999.

Автори: Ю.І. Будашкін, К.О. Ефетов
Фото: К.О. Ефетов

САТУРНІЯ ВЕЛИКА

Saturnia pyri ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Таксономічна належність

Клас — Комахи (Insecta), ряд — Лускокрилі (Lepidoptera), родина — Сатурнії (Saturniidae). Один з 2 видів середземноморського роду у фауні Європи та України.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн.-Зх. Африка, Пд., частково Центральна та Сх. Європа, Мала Азія, Близький Схід, Кавказ та Закавказзя, Іран. В Україні зустрічається майже повсюдно, крім Карпат та Полісся.

Чисельність і причини її зміни

Незначна, лише на півдні у сприятливі роки локально звичайний. Причини зменшення чисельності: знищення природних біотопів (чагарників, рідколісся тощо), застосування пестицидів у лісах, парках та садах.

Особливості біології та наукове значення

Зустрічається у широколистяних (переважно долинних та заплавних) лісах, у рідколіссі, серед чагарникових пустирів, у парках та садах. Протягом року розвивається 1 генерація. Літ імаго — у травні–червні, літають вночі. Часто прилітають на світло. Метелики не живляться. Гусінь живиться на плодкових деревах, ясені, терені. Розвивається гусінь з кінця травня–червня до вересня. Залялююється у прикореневій частині кормової рослини у твердому грушоподібному коричневому кольору коконі. Зимує лялечка.

Морфологічні ознаки

Найбільший метелик Європи. Розмах крил самця сягає 120 мм, самки — 150 мм. Статевий диморфізм невиразний. Крила бурісірі. На кожному крилі є по одному великому очку. Очко чорне, облямоване охристорудим та чорним кільцями. Крила з кількома хвилястими лініями. Зовнішній край крил з чітко відокремленою кремовою облямівкою. Тіло та прикоренева частина крил опушені.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Як елемент біоценозу пасивно охороняється у багатьох заповідниках пд. України. Доцільний пошук популяцій виду та створення ентомологічних заказників у місцях

високої концентрації виду з охороною природних лісових та чагарникових біотопів, заборонаю застосування пестицидів тощо.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

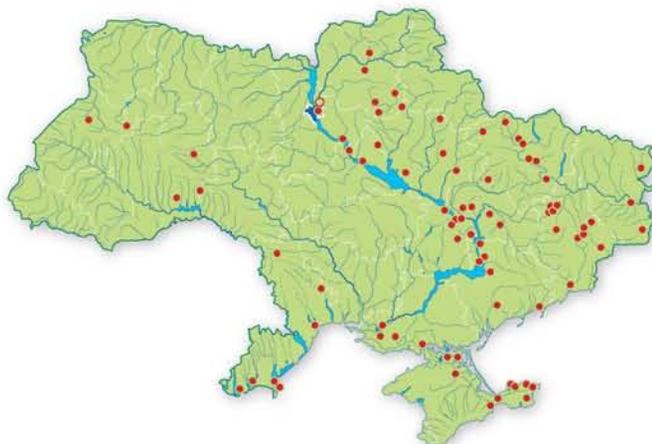
Відомі окремі випадки розведення в лабораторних умовах.

Господарське та комерційне значення

Гарні та великі метелики цього виду можуть використовуватися при виготовленні сувенірів.

Основні джерела інформації.

Шугуров, 1906; Ламперт, 1913; Шелюжко, 1941; Freina, Witt, 1987; Ефетов, Будашкин, 1990; Плющ, Шешурак, 1997; Канарський, 2006. Особисті повідомлення Безуглого, Ботмана, Волошина, Герасімова, Голобородька, Жакова, Ковальчука, Муленка, Пак, Паламарчука, Пузанова, Рутьяна, Троценка, Шешурак.

Автор: І.Г. Плющ
Фото: І.Ю. Костюк

САТУРНІЯ МАЛА

Eudia pavonia (Linnaeus, 1758)

Таксономічна належність

Клас — Комахи (Insecta), ряд — Лускокрилі (Lepidoptera), родина — Сатурнії (Saturniidae). Один з 3 (4) видів палеарктичного роду, один з 2 (3) видів роду у фауні України. Розглядається як «збірний» вид: нещодавно вид-двійник *Eudia pavoniella* (Scopoli, 1763) виявлений на зх. Україні, статус останнього поки що дискусійний.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Лісова, лісостепова та (частково) степова зони Євразії. В Україні спорадично зустрічається майже повсюдно.

Чисельність і причини її зміни

Незначна. У деякі роки місцями (на Поділлі та у Нижньому Придніпров'ї) нерідкісний вид, але загалом зустрічаються лише поодинокі особини. Причини зменшення чисельності: знищення природних біотопів (чагарників, рідколісся тощо), зміна породної структури лісу, застосування пестицидів.

Особливості біології та наукове значення

Зустрічається на лісових галявинах та узліссях, у рідколіссях, серед чагарникових пустощ, на степових ділянках з заростями терену, шипшини тощо, на верхових болотах, іноді — у парках та садах. Протягом року розвивається 1 генерація. Літ імаго — з кінця квітня до середини травня, самці активні з полудня до сутінок, іноді — вночі, самки малорухливі, яйця відкладають уночі (до 200 шт.). Метелики не живляться. Гусінь живиться на різноманітних деревах (дуб, граб, береза, липа, верба, горобина тощо), але віддає перевагу чагарникам (терен, глід, ожина,

малина, шипшина, жостір) та чагарничкам (чорниця, верес тощо). Розвивається гусінь з кінця травня до середини липня. Заляляковується на прикореневій частині кормової рослини у твердому грушоподібному коконі. Зимує лялечка, діапауза якої може тривати до 3 років.

Морфологічні ознаки

Розмах крил — 50–76 мм. Статевий диморфізм виразний. Передні крила самця бурі, задні — яскраво-руді; загальний фон крил самки сірий. На кожному крилі є по одній великій очкуватій плямі, що утворена різнобарвними концентричними кільцями з чорною облямівкою та центром і кілька подвійних хвилястих ліній; зовнішня облямівка

крил світло-сіра всередині та темно-сіра зовні. Тіло та прикоренева частина крил опушені.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Як компонент біоценозу пасивно охороняється у Чорноморському БЗ. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях виявлення популяцій виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Є досвід тривалого лабораторного розведення у Інституті зоології НАНУ.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації.

Шелюжко, 1941; Дей, Раевский, 1984; Freina, Witt, 1987; Ефетов, Будашкин, 1990; Хлус, Чередарик, Скільський, Череватов, 2002; Стадниченко та ін., 2003; Канарський, 2006; Leraut, 2006; Macek et al., 2007; особисті повідомлення Гонтаренка, Бідичака, Геряка, Герасімова, Романіва, Рут'яна, Шешурак.

Автори: І.Г. Плющ, В.Ю. Раєвський
Фото: К.Е. Довгайло

САТУРНІЯ СЕРЕДНЯ

Eudia spini ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Таксономічна належність

Клас — Комахи (Insecta), ряд — Лускокрилі (Lepidoptera), родина — Сатурнії (Saturniidae). Один з 3 (4) видів палеарктичного роду, один з 2 (3) видів у фауні України.

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Ареал виду та його поширення в Україні

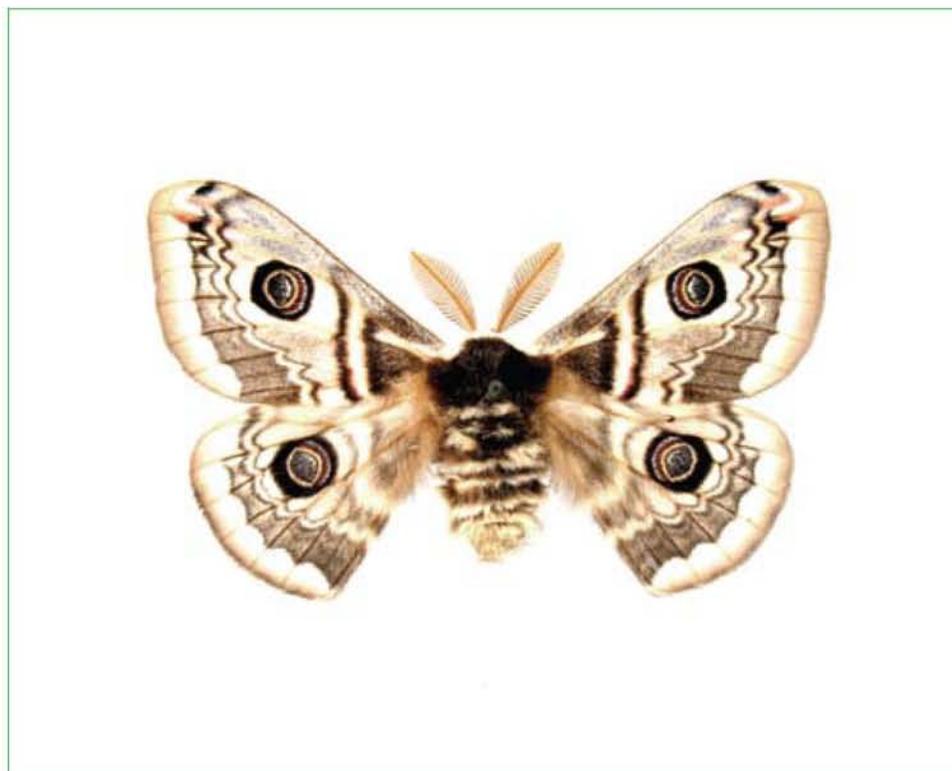
Пд. та Пд.-Сх. Європа, пд.-сх. райони Сх.-Європейської рівнини, Мала Азія, Кавказ, пн. Казахстан, Алтай. В Україні в минулому зустрічався майже повсюдно, крім пн. районів. Сучасний стан популяції виду не відомий. Вірогідно, вид вже зник на більшій частині території України.

Чисельність і причини її зміни

Даних немає. Дуже рідко зустрічалися поодинокі особини, у останні роки на Україні взагалі не фіксувався. Причини зменшення чисельності невідомі. Ймовірно, це знищення природних біотопів (чагарників, рідколісся тощо), застосування пестицидів.

Особливості біології та наукове значення

Зустрічається на лісових галявинах та узліссях, у рідколіссях, серед чагарникових пустирищ, на степових ділянках та на схилах ярів з заростями терену. Протягом року розвивається 1 генерація. Літ імаго — з кінця квітня до середини травня, самці активні з полудня до сутінок, іноді — вночі, самки малорухливі, яйця відкладають уночі (до 200 шт.). Метелики не живляться. Гусінь живиться на чагарниках (крушина, жостер, шипшина тощо) і деяких деревах (в'яз, верба), але віддають перевагу терену. Розвивається гусінь з кінця травня до

початку липня. Заляльковується на прикореневій частині кормової рослини у твердому грушоподібному коконі. Зимує лялечка.

Морфологічні ознаки

Розмах крил — 70–90 мм. Статевий диморфізм невиразний. Крила буро-сірі. На кожному крилі є по одному великому очку. Очко чорне з білою стрічкою, облямоване охристо-жовтим кільцем. Крила з кількома хвилястими лініями. Тіло та прикоренева частина крил опушені. Від близького виду *Eudia pavonia* відрізняється сірим фоном крил самця, місцезнаходженням зубчатої стрічки на передніх крилах та більшим розміром крил. Внутрішня перев'язка на передніх крилах майже пряма (у Сатурнії малої — з перегином).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не здійснювались. Доцільним є пошук популяцій виду та створення ентомологічних заказників у місцях виявлення популяцій виду з охороною природних чагарникових біотопів, забороною випалювання трав, застосування пестицидів тощо.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомі окремі випадки розведення в лабораторних умовах.

Господарське та комерційне значення

В Україні немає.

Основні джерела інформації.

Храневич, Богацький, 1924; Клеопов, 1926; Білосор, 1931; Шелюжко, 1941; Freina, Witt, 1987; Ефетов, Будашкин, 1990; Хлус, Чередарик, Скільський, Череватов, 2002; Leraut, 2006; Masek et al., 2007. Особисті повідомлення Геряка, Голобородька, Ковальчука, Мартинова, Романіва.

Автори: І.Г. Плющ, В.Ю. Раєвський
Фото: І.Ю. Костюк

